

СТЕПАНЧЕНКО О. О.,
кандидат юридичних наук, докторант
(Донецький юридичний інститут
МВС України)

УДК 343.341:316.482

ТИПОЛОГІЯ ЖЕРТВ ЕТНОРЕЛІГІЙНОГО ТЕРОРИЗМУ ТА ЇХ КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті представлений авторський погляд на типологію жертв етнорелігійного тероризму та здійснений їх кримінологічний аналіз. До підстав типології жертв етнорелігійного тероризму автор відносить: правовий статус жертви, ступінь взаємодії між злочинцем і жертвою, характер, механізм і ступінь завданої жертві шкоди, роль жертви у вчиненому злочині. Визначено практичну цінність типології жертв етнорелігійного тероризму для розроблення системи заходів протидії етнорелігійному тероризму.

Ключові слова: етнорелігійний тероризм, жертва, типологія, кримінологічний аналіз, підстави типології, протидія.

В статье представлен авторский взгляд на типологию жертв этнорелигиозного терроризма и осуществлен их криминологический анализ. К основаниям типологии жертв этнорелигиозного терроризма автор относит: правовой статус жертвы, степень взаимодействия между преступником и жертвой, характер, механизм и степень причиненного жертве вреда, роль жертвы в совершенном преступлении. Определена практическая ценность типологии жертв этнорелигиозного терроризма для разработки системы мер противодействия этнорелигиозному терроризму.

Ключевые слова: этнорелигиозный терроризм, жертва, типология, криминологический анализ, основания типологии, противодействие.

The article present author's view on the typology of ethno religious terrorism victims and conducts their criminological analysis. The author outlines the following bases of typology of ethno religious terrorism victims: victim's legal status, degree of interaction between offender and victim, character, mechanism and degree of damage caused, role of victim in the committed crime. The article specified practical value of the typology of ethno religious terrorism victims for elaborating system of measures for counteracting ethno religious terrorism.

Key words: ethno religious terrorism, victim, typology, criminological analysis, bases of typology, counteracting.

Вступ. Етнорелігійний тероризм є різновидом агресивно-насильницької злочинності, підставою відтворення якої є релігійно-світоглядне та/або етнічне домінування в системах соціально-політичної практики, що досягається через залякування. Як результат, вчинення вбивств, знищення або пошкодження майна, об'єктів природи та злочинів забезпечувального характеру (фінансове, кадрове, інформаційне та інше забезпечення). Комплексне дослідження жертв етнорелігійного тероризму та вироблення методів протидії цьому суспільно небезпечному явищу вимагають застосування різних загальнонаукових методів пізнання, зокрема

й типологію (типологізацію). Поняття класифікації та типології є хоча і спорідненими, проте мають суттєві відмінності, що безпосередньо впливає на результати наукового дослідження. Крім того, як підкреслює Е. Сукіасян, проблеми, що вирішуються за допомогою класифікації і типології, є різними [1]. Завданням класифікації є поділ або групування об'єктів пізнання, що входять до його предметної області, за певними класифікаційними ознаками (підставами поділу) з урахуванням їхніх кількісних характеристик, розповсюдженості цих ознак та їхньої ієрархічності. Результатом класифікації є класифікаційні групування, що утворюють ряди й ієрархічні рівні, що об'єднуються в класифікаційну систему. Типологія ж є спорідненим із класифікацією методом наукового пізнання, що формує з ним прямі та зворотні зв'язки. Типологія має найвищий рівень узагальнення. Цей метод наукового пізнання дозволяє розділити та групувати об'єкти пізнання за допомогою узагальненої, ідеалізованої моделі, образу або типу. Головною відмінністю та перевагою типології порівняно зі звичайною класифікацією є можливість вивчення суттєвих ознак, зв'язків, функцій, відношень, рівнів організації об'єктів пізнання, які можуть перебувати в одній «системі координат» або бути розділені в часі та просторі. Отже, на відміну від простої класифікації-групування типологія дозволяє поділити жертв етнорелігійного тероризму на види за ознаками, які причинно та функціонально пов'язані з їх поведінкою та віктимологічною ситуацією загалом. Типологічний аналіз жертв етнорелігійного тероризму здатний надати більш глибоке розуміння віктимологічної картини зазначеного виду злочину для розроблення комплексних заходів протидії етнорелігійному тероризму та гарантування міжнародної безпеки. Водночас зазначимо, що типологія базується на класифікаційних ознаках, які оцінюються, аналізуються, порівнюються, на основі чого формуються типологічні групи, які дозволяють поглибити і конкретизувати отримані знання.

Постановка завдання. Метою статті є вироблення типології жертв етнорелігійного тероризму та здійснення їх кримінологічного аналізу.

Результати дослідження. Питанням типології жертв злочинів присвятили свої роботи такі кримінологи, як: О. Джужа, П. Кабанов, Н. Кузнецова, В. Лунєєв, В. Полубінський, Д. Рівман, М. Садєєв, В. Туляков та інші. Безпосередньо проблематика типології жертв тероризму порушувалася в науковій статті Т. Макарової. Розроблення ж типології жертв етнорелігійного тероризму здійснюється вперше.

У науці не існує єдиного підходу до типології жертв злочинів, тому висвітливо власну позицію щодо найбільш суттєвих підстав типології жертв етнорелігійного тероризму. До них, на наш погляд, варто віднести: правовий статус жертви етнорелігійного тероризму; ступінь взаємодії між злочинцем і жертвою етнорелігійного тероризму; характер, механізм і ступінь завданої жертві шкоди; роль жертви етнорелігійного тероризму у вчиненому злочині.

За правовим статусом жертв етнорелігійного тероризму можна визначити такі їх типи: 1) фізичні особи; 2) юридичні особи; 3) національні або релігійні громади; 4) державні або громадські інститути; 5) держава і суспільство загалом; 6) міжнародна спільнота. Розглядаючи рольову віктимність жертв етнорелігійного тероризму, ми вже демонстрували тенденції віктимізації жертв етнорелігійного тероризму протягом 2002–2015 рр. З огляду на міжнародну статистику за 2015 р., можна визначити такий процентний розподіл жертв етнорелігійного тероризму залежно від їхнього правового статусу: на фізичних осіб та їхню власність спрямована найбільша кількість терористичних атак – вони стають жертвами в 43% випадках вчинення терористичних актів; державні інституції стали жертвами у 26% випадків, причому 16% припадає на органи поліції, 13% – на армію, 7% – на інші державні установи; жертвами 7% терористичних атак стали приватні юридичні особи; у 4% випадків жертвами терактів стали священнослужителі й релігійні громади [2, с. 24].

Згідно зі статистичними даними, безпосередніми жертвами тероризму частіше за все стають фізичні особи. Водночас варто зазначити, що, завдаючи безпосередньої шкоди фізичним особам, терористи також часто опосередковано віктимізують й інші категорії жертв. Наприклад, у разі захоплення заручників як однієї з досить розповсюджених форм етноре-

лігійного тероризму Б. Таджиханов вирізняє три різновиди жертв: 1) безпосередня жертва (особа, взята в заручники); 2) опосередкована жертва (особи й органи, яким висуваються вимоги); 3) співпричетна (причетна) жертва (зазвичай державна або інша установа, яка мусить залежно від конкретних обставин брати на себе відповідальність і визначати тактику та стратегію дій для визначення подальшої долі заручника) [3, с. 83–84]. Отже, жертвами етнорелігійного тероризму можуть одночасно бути декілька категорій осіб, проте механізм їх віктимізації та завдана їм шкода будуть різними. Нерідко жертвами етнорелігійного тероризму стають цілі етнічні або релігійні громади, що безпосередньо пов'язано з механізмом групової віктимізації жертв етнорелігійного тероризму. Водночас жертвою етнорелігійного тероризму можна визнати ціле суспільство або державу через вплив актів тероризму на суспільне та політичне життя, які спричиняють загальну дестабілізацію суспільних відносин та завдають страху громадянам. Жертви етнорелігійного тероризму охоплюються поняттям масової віктимізації та масового тероризму, який, за твердженням І. Малкіною-Пих, є «досягненням» останньої чверті ХХ ст. [4, с. 432]. Жертвою етнорелігійного тероризму рівною мірою можна визнати і міжнародну спільноту, оскільки характер і суспільна небезпечність дій терористичних угруповань, які сьогодні набувають форми державного тероризму (формування країн із терористичною ідеологією), беззаперечно, ставлять під загрозу міжнародну безпеку.

За ступенем взаємодії між злочинцем і жертвою можна виділити такі типи жертв етнорелігійного тероризму: 1) прямі (безпосередні) жертви етнорелігійного тероризму; 2) непрямі (вторинні, опосередковані) жертви. Визначений типологічний поділ базується на близькості жертв злочину до події теракту та фактичного місця його вчинення. До прямих жертв етнорелігійного тероризму, передусім, відносять осіб, які зазнали фізичної, моральної або матеріальної шкоди під час теракту в місці його вчинення. Це можуть бути постраждали від нападів терористів або вибухів, особи, які стали заручниками терористів тощо. До того ж зазначена шкода може бути як фізичною, так і матеріальною (наприклад, руйнування майна, що належить фізичній або юридичній особі) або моральною. Д. Хілл також відносить до прямих жертв тероризму свідків (очевидців) теракту, що перебували в локаціях вчинення терактів, які, хоча фізично і не постраждали, однак могли стати жертвою теракту, а також професіоналів або волонтерів, задіяних у ліквідації його наслідків і наданні допомоги постраждалим. Дослідник зазначає, що вказані групи осіб особливо потребують психологічної допомоги в подоланні психічних травм, отриманих від теракту [5, с. 124]. Коло опосередкованих жертв етнорелігійного тероризму є значно ширшим. До непрямих жертв етнорелігійного тероризму, насамперед, варто віднести членів сім'ї, близьких осіб, друзів, колег постраждалих, які, з одного боку, здатні надати суттєву психологічну допомогу прямим жертвам теракту, а з іншого, можуть самі потребувати психологічної допомоги та підтримки для подолання стресу та негативних емоцій, спричинених актом етнорелігійного тероризму. Крім того, за свідченнями практикуючих психологів, непрямі жертви етнорелігійного тероризму здатні самостійно продукувати негативні емоції та поширювати їх на інших осіб, тим самим збільшують коло опосередкованих жертв тероризму.

Непрямими (опосередкованими) жертвами етнорелігійного тероризму також варто визнати державні установи, які терористи намагаються примусити прийняти бажане для них рішення, і в найбільш широкому розумінні – громаду/суспільство, в якому вчинений злочинний акт. Непрямим жертвами етнорелігійного тероризму стають особи, на перебіг життя яких вплинули події теракту або заходи безпеки/ліквідації наслідків теракту, введені на вказаній території. Етнорелігійний тероризм зазвичай не обмежується охопленням жителів локації вчинення теракту, представників конкретного етнічного середовища або релігійної громади, до яких належали потерпілі, а впливає на суспільство загалом. Максимальне розширення кола опосередкованих жертв етнорелігійного тероризму відбувається через засоби масової інформації та інші сучасні засоби телекомунікації, які помножують кількість очевидців надзвичайних подій і викликають травмування значної кількості членів суспільства. Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що саме завдання масштабної

шкоди непрямим жертвам етнорелігійного тероризму і є головною метою лідерів терористичних угруповань, і до останніх можна віднести ціле суспільство або навіть усю міжнародну спільноту. Водночас варто зауважити, що близькість до місця терористичної атаки не завжди є визначальною щодо ступеня психологічного травмування від неї. Відповідно, далеко не завжди ті особи, які перебувають найближче до місця терористичної атаки, будуть найбільш травмовані. Як зазначає Д. Хілл, на ступінь травматизації та інтенсивності психологічних реакцій, спричинених терористичними актами, також впливають біографія жертви, наявність попередніх травмувань від терактів, наявність навичок подолання стресу та безліч інших чинників [5, с. 123].

За характером, механізмом і ступенем завданої жертвам етнорелігійного тероризму шкоди їх можна поділити на осіб, які зазнали: 1) фізичної шкоди; 2) матеріальної шкоди; 3) моральної шкоди. Залежно від виду завданої шкоди та її інтенсивності різняться і механізми її спричинення.

Фізична шкода від актів етнорелігійного тероризму завжди завдається фізичним особам, які є прямими жертвами терористичних атак. Завдана шкода може виражатися в спричиненні тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, фізичних страждань або навіть смерті. Заподіяна фізична шкода від актів етнорелігійного тероризму відрізняється за ступенем тяжкості наслідків (тілесних ушкоджень, присвоєної групи інвалідності), за інтенсивністю їх спричинення (часом і способом заподіяння фізичної шкоди), може призводити до необхідності амбулаторного або стаціонарного лікування, фізичної реабілітації тощо.

Матеріальна шкода від актів етнорелігійного тероризму завдається як прямим, так і непрямим жертвам цього злочину, які мають різний правовий статус. Ними можуть бути як фізичні або юридичні особи, так і етнічні чи релігійні громади, державні установи або навіть держава і суспільство загалом. Матеріальна шкода від актів етнорелігійного тероризму може виражатися як в прямих матеріальних збитках (знищення або руйнування матеріальних цінностей, кошти, необхідні для залагодження фізичної шкоди), так і в упущеній вигоді (наприклад, зниження рівня економічної активності в регіоні через постійну загрозу терористичних атак). Причому матеріальна шкода від етнорелігійного тероризму визначається як для конкретних фізичних або юридичних осіб, так і для держави або навіть світової спільноти загалом. Так, за даними Глобального індексу тероризму рівень глобального економічного впливу тероризму 2015 р., хоч і знизився на 15% порівняно з 2014 р., все одно становив вражаючу суму – 89,6 мільярдів доларів Сполучених Штатів Америки [2, с. 61].

Крім того, хотілося б підкреслити, що далеко не завжди матеріальну шкоду від актів етнорелігійного тероризму можна обчислити в грошовому еквіваленті. Наприклад, шкоду від руйнування терористами об'єктів всесвітньої культурної спадщини для досягнення своїх протиправних цілей не можна прирівняти до певних економічних показників, оскільки такі об'єкти є безцінними й унікальними, а їх руйнування є непоправною втратою як для суспільства, яке їх створило, так і для всієї світової спільноти. Як зазначають О. Бандурка й А. Зелінський, терористичний вандалізм з ідеологічною або псевдоідеологічною мотивацією є найбільш небезпечним різновидом вандалізму, що набуває міжнародного поширення [6, с. 139]. Найбільш вражаючими прикладами такої терористичної тактики стали демонстративне руйнування в Афганістані двох найбільших у світі статуй Будди 38 м та 55 м заввишки бойовиками терористичного угруповання «Талібан» у 2001 р., умисний напад і руйнування 2012 р. в Малі історичних пам'яток у стародавньому місті Тімбукту членами самопроголошеного збройного угруповання «Ансар-ад-Дін», знищення тріумфальної арки, що є пам'яткою кінця II ст. нашої ери, бойовиками радикального терористичного угруповання «Ісламська держава» в місті Пальмірі 2015 р. [7, с. 130–131]. Відмітним є те, що у всіх вказаних випадках руйнування здійснювалися радикальними релігійними терористичними угруповання ісламського штибу, а їх об'єктами ставали найбільші культурні цінності громад, на які спрямовувалася терористична діяльність. Це доводить, що під час здійснення демонстративних етнорелігійних терористичних актів матеріальна або фізична шкода, завдана прямим жертвам тероризму, часто поєднується з набагато серйознішою моральною

шкодою, що завдається суспільству або світовій спільноті. Руйнування зазначених матеріальних об'єктів є потужним медіатором у досягненні терористами бажаного ефекту, що красномовно характеризує механізм завдання широкомасштабної моральної шкоди груповим жертвам етнорелігійного тероризму.

Наступним видом шкоди, що завдається актами етнорелігійного тероризму, є моральна шкода, прояви якої дуже різноманітні за механізмом її спричинення і категорією жертви. Попередні міркування вже з достатньою аргументованістю доводять заподіяння значної моральної шкоди як прямим, так і непрямим жертвам етнорелігійного тероризму. Її конкретне вираження полягає не тільки в переживанні окремими фізичними особами або цілими громадами моральних страждань, а й у розвитку різних психічних відхилень або захворювань, спричинених стресом від терористичного акту. У науковій літературі досить докладно досліджені психічні розлади, пов'язані із травмуванням осіб від різних видів терористичних актів, як-от депресії, різноманітні фобії та посттравматичні синдроми [4, с. 445–463; 8; 9]. Цікавими є також дослідження особливостей прояву зазначених реакцій у дітей і підлітків [5, с. 130–132].

Водночас хотілося б зупинитися на моральній шкоді, завданій прямим жертвам етнорелігійних терористичних атак не самими терористичними угрупованнями, а громадськими та державними інститутами через травмуюче та нерідко недоброзичливе ставлення до них. Це явище в правових документах і в науковій літературі дає назву вторинній віктимізації. Рекомендація № 8 Ради Європи державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів 2006 р. вторинну віктимізацію розуміє як таку, яка не є прямим наслідком злочинної дії, а спричиняється реакцією на потерпілого з боку інститутів і окремих осіб [10]. Як зазначає О. Клещина, вторинна віктимізація визначається випадками непрямого заподіяння шкоди жертві, пов'язаного зі ставленням до жертви соціальної спільноти загалом, осіб із найближчого оточення, персоналу, що з нею працює [11]. Зазначене негативне ставлення до жертв етнорелігійного тероризму може проявлятися не тільки в грубому та неуважному поведінні та створенні стереотипу винності, а й у створенні несприятливої для потерпілого правової ситуації щодо доступу жертв до кримінального правосуддя, створення правових можливостей відшкодування збитків і отримання компенсацій. Сьогодні питання забезпечення справедливої компенсації жертвам етнорелігійного тероризму є одним із центральних завдань сучасного міжнародного права та національних законодавств окремих країн.

Ще одним досить неоднозначним видом непрямої моральної шкоди, що завдається суспільству етнорелігійним тероризмом, є надлишковість застосованих антитерористичних заходів. Очевидно, що вказана шкода завдається не особисто терористами, однак вона на пряму пов'язана із частотою й інтенсивністю терористичних атак, що відбуваються в регіоні, та необхідністю офіційної влади протидіяти цим злочинним проявам. На думку Е. Ереза, результатом затяжної боротьби з тероризмом стає атмосфера тривоги та невпевненості в суспільстві [12, с. 92], чого й намагаються досягти лідери терористичних угруповань.

За роллю жертви етнорелігійного тероризму у вчиненому злочині можна виділити такі типи жертв: 1) нейтральні жертви; 2) жертви-співучасники; 3) жертви-провокатори; 4) жертви із правомірною поведінкою. У криминології зазначений критерій типології жертв злочинів також відносять до характеру поведінки жертв [13, с. 164]. Як слушно зазначає В. Полубінський, одним із важливих завдань віктимології є визначення закономірностей вибору злочинцем своєї жертви за наявності специфічних відносин між ними, систематизація чинників і передумов, що обумовлюють такий вибір [14, с. 106]. Дослідження феномена етнорелігійного тероризму доводить унікальність відносин між жертвами цього злочину й терористами, що, по-перше, вирізняє жертв тероризму із сукупності жертв інших загальнокримінальних злочинів, і, по-друге, значно ускладнює протидію зазначеним злочинним діянням.

Перше місце серед жертв етнорелігійного тероризму посідають нейтральні жертви, або жертви з нейтральною поведінкою, так звані «невинні жертви». Як вже зазначалося, їх вибір не є абсолютно випадковим і часто обумовлюється місцем вчинення терористичних

атак (часто це місця масового перебування людей) або підвищеною вразливістю певних категорій осіб до терористичних актів через те, що посягання на них здатне викликати значний суспільний або міжнародний резонанс.

До другого типу жертв за їх роллю у вчиненні злочину відносять жертв-співучасників етнорелігійного тероризму. До них можна віднести осіб з активною та пасивною формою співучасті. Жертви з активною формою співучасті надають різнопланову (фізичну, матеріальну, організаційну, ідеологічну) допомогу терористам. Перехід активних поплічників етнорелігійних терористів у статус жертв відбувається двома шляхами: 1) коли терористи виходять з-під контролю своїх покровителів, вчиняючи проти них терористичні акти; 2) коли терористи та жертви з активною формою співучасті є членами однієї громади (територіальної, етнічної, релігійної), в якій етнорелігійні терористичні угруповання здійснюють свої атаки, що робить їх прямими або опосередкованими жертвами цього злочину. За пасивної форми співучасті жертва-співучасник, хоча й відкрито не виражає своєї підтримки або згоди на вчинення теракту, проте через толерантне чи байдуже ставлення до етнорелігійних терористів або через нерозуміння істинної суспільної небезпечності їхньої діяльності допускає вчинення теракту. Оскільки етнорелігійний тероризм завжди має міцну ідеологічну основу та зазвичай ставить перед собою досягнення високих цілей соціальної справедливості, жертви-співучасники є нерідким явищем.

Говорячи про жертв-співучасників етнорелігійного тероризму, не можна залишити поза увагою «стокгольмський синдром», або «травматичний зв'язок», дуже специфічну психологічну реакцію, за якої жертва тероризму переймається нерациональною симпатією до злочинця та виправдовує його дії. Важливим чинником, що стимулює виникнення травмуючого емоційного зв'язку між жертвою етнорелігійного тероризму і злочинцем у разі захоплення заручників, стає об'єднуюче почуття страху, викликане небезпекою силового штурму, перебуванням в обмеженому просторі, тривалістю утримання тощо. Об'єднані спільним почуттям страху (кожен зі своїх причин), не маючи вибору, заручники починають ідентифікувати себе з терористами та в пошуках підтримки переймають їхні цінності [4, с. 450]. Як зауважує Л. Почебут, емоційна прихильність до терористів може бути дуже сильною та продовжуватися досить тривалий час. У зв'язку із цим, зазначає науковець, такий стан заручників і спричинена ним поведінка під час антитерористичної операції дуже небезпечна. Відомі випадки, коли заручник, побачивши спецпризначенця, криком попереджував терористів і навіть затуляв терористів своїм тілом. Терорист навіть міг сховатися серед заручників і його ніхто не викривав [15, с. 150]. Хоча зазначені психологічні реакції можуть спричинити надзвичайно негативні наслідки під час проведення антитерористичних спецоперацій і мають бути обов'язково враховані в їх плануванні, психологи вказують, що в багатьох випадках цей синдром допомагав заручникам вижити під час теракту та зберегти психічне здоров'я. До того ж у переважній більшості випадків людина не може спрогнозувати або контролювати виникнення цього синдрому: емоції формуються незалежно від волі людини, на підсвідомому рівні [4, с. 454], перетворюючи її на співучасника етнорелігійного терористичного акту.

До третього типу жертв етнорелігійного тероризму за їх роллю у вчиненні злочину відносять жертв-провокаторів, які своїми активними діями підштовхують терористів до активних дій або створюють сприятливу обстановку для вчинення відносно них теракту. Зазначені дії можуть виражатися не тільки в прямому підбурюванні до вчиненні терактів, а також у критиці або висміюванні ідеології та цінностей, які сповідують терористи, або навіть у відмові від застосування віктимологічних заходів безпеки. У разі наявності етнорелігійних конфліктів в активній стадії жертвами-провокаторами можуть бути лідери або ідеологи релігійних або етнічних громад, їх активісти, а також політичні діячі. Своїми діями вони можуть наражати на небезпеку не тільки себе, а й цілі громади або народи. Яскравим прикладом провокуючої поведінки стали карикатури на пророка Мухаммеда, надруковані у французькому сатиричному щотижневику "Charlie Hebdo", які призвели до кривавих терактів у Парижі в січні 2015 р.

До четвертого типу жертв етнорелігійного тероризму за їх роллю у вчиненні злочину відносять жертв із правомірною поведінкою, до яких належать особи, яким завдається шкода у зв'язку з виконаннях їхніх професійних або службових обов'язків. Ними можуть бути представники правоохоронних органів, працівники служб із надзвичайних ситуацій, працівники органів виконавчої влади, представники міжнародних організацій.

Окремим типом жертв етнорелігійного тероризму за роллю у вчиненні злочину варто визнати осіб, які є водночас і терористом, і жертвою втягнення в терористичну діяльність. Ними, насамперед, варто визнати молодих людей із недостатньо розвинутою громадською свідомістю, а також дітей, які все частіше стають безпосередніми виконавцями етнорелігійних терористичних актів. Хоча точна статистика відсутня, Глобальний індекс тероризму підтверджує тенденцію підвищення частоти використання дітей як терористів, зокрема й як терористів-смертників. Так, наприклад, шокуючим є теракт на Понеділковому базарі в Майдугурі, Нігерія, що трапився в січні 2015 р., коли вибухом бомби, що була закріплена на десятирічній дівчинці, було вбито понад 20 людей [2, с. 54]. Діти та молодь стають ідеальною зброєю в руках терористів, тому підвищена віктимність осіб зазначених вікових категорій має бути врахована під час розроблення заходів віктимологічної профілактики етнорелігійного тероризму.

Висновки. У підсумку зазначимо, що, як і будь-яка типологія, запропонований поділ жертв етнорелігійного тероризму на типи є певною мірою умовним. Основною теоретичною цінністю такої типології є поглиблення знань про жертву етнорелігійного тероризму у зв'язку з особливостями різних віктимологічних складників (віктимності, віктимогенних чинників, віктимолічної ситуації, механізму віктимізації, психологічних і рольових якостей особи тощо). Головною практичною цінністю типології жертв етнорелігійного тероризму є можливість її використання під час розроблення окремих заходів віктимологічної профілактики та загальної системи заходів протидії етнорелігійному тероризму.

Список використаних джерел:

1. Сукиасян Э. Классификация или типология? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb96/10/fl01.html> (дата звернення: 01.10.2017).
2. Global Terrorism Index 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/02/Global-Terrorism-Index-2016.pdf> (дата звернення: 01.10.2017). 104 р.
3. Таджиханов Б. Уголовно-правовые меры борьбы с терроризмом / Б. Таджиханов. – Ташкент, 2003. – 96 с.
4. Малкина-Пых И. Психология поведения жертвы / И. Малкина-Пых. – М., 2006. – 1008 с.
5. Hill J. Working with victims of crime : A manual applying research to clinical practice (Second Edition) / J. Hill // Department of Justice. – Canada. – 157 р.
6. Бандурка А., Зелинский А. Вандализм. – Харьков : Ун-т внутр. дел, 1996. – 198 с.
7. Юртаева К. Кримінально-правова охорона об'єктів культурної спадщини від сучасних загроз тероризму / К. Юртаева // Вісник Криминологічної асоціації України. – 2015. – № 3 (11). – С. 125–135.
8. Ольшанский Д. Психология терроризма / Д. Ольшанский. – Санкт-Петербург, 2002. – 286 с.
9. Echeburúa E., Corral P., Amor P. Evaluation of Psychological Harm in the Victims of Violent Crime / E. Echeburúa, P. Corral, P. Amor // Psychology in Spain. – 2003. – Vol. 7. – № 1. – P. 10–18.
10. Рекомендація Rec (2006) 8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 967 засіданні заступників міністрів 14 червня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://sc.gov.ua/uploads/tiny_mce/files/12.%20%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20Rec%20\(2006\)%208.pdf](http://sc.gov.ua/uploads/tiny_mce/files/12.%20%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20Rec%20(2006)%208.pdf) (дата звернення: 01.10.2017).

11. Клещина Е. Виктимизация как категория криминологического учения о жертве преступления / Е. Клещина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/6_PNI_2012/Pravo/5_102501.doc.htm (дата звернення: 01.10.2017).

12. Erez E. Protracted War, Terrorism and Mass Victimization : Exploring Victimological / E. Erez ; Criminological Concepts and Theories to Address Victimization in Israel. Large-scale Victimization as a Potential Source of Terrorist Activities. Importance of Regaining Security in Post-Conflict Societies. –Amsterdam, 2006. – P. 89–102.

13. Криминология : [учебник для студентов вузов] / научн. ред. Н. Кузнецовой, В. Лунова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2005. – 630 с.

14. Полубинский В. Фундаментальные и прикладные начала криминальной виктимологии : [монография] / В. Полубинский. – М., 2010. – 227 с.

15. Почебут Л. Кросс-культурная и этническая психология / Л. Почебут. – СПб. : 2012. – 236 с.

